सांख्ययोगविभागज्ञः सांख्यंवेदांतविचारः योगश्चित्तवृत्तिनिरोध :अनयोर्विभागःउपयोगः तत्रश्रवणात्मकोवाक्यार्थविचारःप्रमाणगतासंभावनानिवृत्त्युपयोगी मननाख्यःश्रुतस्यार्थस्यतर्केणा नुसंधानरूपोविचारः प्रमेयगतासंभावनानिवृत्त्युपयोगी अद्वैतमेववेदोवदतियुक्तियुक्तंचैतदेवेतिसांख्यविभागः निदिध्यासनापरपर्यायोयोगःअनात्मसुदेहादिष्वात्मप्रत्ययरूपांविपरीतभावनांनिवर्त्यज्ञातृ ज्ञानज्ञेयाभाववंतंदृङ्मात्रप्रत्ययंगोचरयतीतियोगविभागः येतु द्वौक्रमौचित्तनाशस्ययोगोज्ञानंचराघव योगोवृत्तिनिरोधोहिज्ञानंसम्यगवेक्षणमितिवासिष्ठवचनमुदाहृत्यचित्तनाशाख्यात्मदर्शनस्यद्वावुपायावि तिवदंतितेषांतमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यःपंथाविद्यतेयनायेतिश्रुतिविरोधः संवादिभ्रमवद्योगोपिज्ञानंजनयित्वैवफलदइतिचेत्तस्योपसर्जनत्वंकर्मणाभिवस्यात्तथाचनोपायांतरंयोगइत्यापतति वासिष्ठ वाक्यंतुक्रमभेदमाहनतूपायभेदं तथाचकृतोपास्तेर्योगउपसर्जनंवाक्यार्थसंभवंज्ञानंप्रधानं अकृतोपास्तेस्तुज्ञानमुपसर्जनंयोगःप्रधानं यथादृष्टगोपिंडस्यापिअगृहीतशब्दार्थसंगतिकस्यइयंगौरितिवाक्यमेव गवाज्ञाननुत्नचक्षुस्तेनविषयीकृतेपिगोपिंडेगोबुभुत्सानुवृत्तेः एवंसाक्षात्कृतत्वंपदार्थस्यापितत्त्वमसीतिवाक्यमेवसंसारानर्थमूलब्रह्माज्ञानस्यनिवर्त्तकंनमनःतेनदृष्टेपित्वमर्थेब्रह्माज्ञानानुवृत्तिदर्शनात् एवंसाक्षा दिमतीगौरितिलक्षणतोज्ञातगोपदार्थस्यापिगोपिंडदर्शनमेवगोबुभुत्सानिवर्त्तकंनतुवाक्यं तथाश्रवणादिनाज्ञातब्रह्मपदार्थस्यापियोगादेवदर्शनंनतुवाक्यात् तेनतंत्वौपनिषदंपुरुषंपृच्छामीति मनसैवानुद्रष्टव्य मितिचशब्दमनसोःज्ञानकरणत्वानुवादकश्रुत्योर्व्यवस्थासिध्यति तदिदमुक्तंसांख्ययोगविभागज्ञइति विभागोहिद्वयोःसमुच्चित्यैककार्यकारित्वेसतिसंभवतिनतुव्रीहियववद्विकल्पैककार्यकारित्वेइत्यास्तां

प्रत्यक्षदर्शीलोकस्यतिर्यगूर्ध्वमधस्तथा॥ सांख्ययोगविभागज्ञोनिर्विवित्सुःसुरासुरान्॥७॥ संधिविग्रहतत्त्वज्ञस्त्वनुमानविभागवित्॥षाड्गुण्यविधियुक्तश्च सर्वशास्त्रविशारदः॥८॥

तावत् सांख्ययोगौपृथग्बालाःप्रवदंतिनपंडिताइत्यत्रप्रपंचयिष्यमाणत्वात् एवंब्राह्म्याविद्ययासंपन्नत्वमुक्त्वाराजयोग्यविद्यांतरसंपत्तिमप्याह निर्विवित्सुःसुरासु रानित्यादिना निर्विवित्सुः विवित्सुर्विचारंकर्त्तुमिच्छुः निर्विवित्सुस्तद्विरोधीउभयेषांधीप्रमोषणेनकलहप्रवर्त्तकः यद्वा निर्वेदोयुद्धादुपरतिस्तंकर्तुमिच्छुः लोकनाशभयादित्यर्थः एतेनभेदाभिज्ञत्वमुक्तं ॥७॥ संधिःसाम विग्रहोनिग्रहोदंडइत्यर्थः अनुमानविभागवित् स्वपरशक्तिबलाबलेनुमानतोनिश्चित्यविभागंविभजनंपरामात्यादिभ्योधनप्रदानंतद्वित् अनुमायविभागविदितिगौडाःपठंति एवंचनीतिशास्त्रप्रसि द्धोपायचतुष्टयाभिज्ञत्वंउक्तं षाड्गुण्यविधियुक्तश्चषड्गुणाःसंधिविग्रहयानासनद्वैधीभावसमाश्रयाख्याःतएवषाड्गुण्यं स्वार्थेष्यञ् तस्यविधिः अज्ञातज्ञापनंतेनयुक्तः सर्वदाविजिगीषुभ्यःषाड्गुण्यादिकमु पदिशति स्वस्यनिःशत्रुत्वेप्याधिकारिकत्वात् तत्रसंधिविग्रहौप्रत्येकंद्विविधौ प्रबलदुर्बलयोर्विजिगीषावतोः समभूमौयुद्धप्रसंगेआद्योविग्रहमिच्छतिदंडेनैव परःसंधिमिच्छतिदानेनेति तयोरेवदुर्बलोऽभेद्य दुर्गाश्रितश्चेद्बलवतापिसहदेशोल्लुंठनादिनाविग्रहमिच्छति इतरस्तुतेनसहाल्पकरग्रहेणापिसंधिमेवेच्छति तथाचदुर्बलद्वारकौसंधिविग्रहावन्यौप्रबलद्वारकावन्यौ तदिदमुक्तंरामायणे द्वियोनीसंधिविग्रहाविति तत्रप्रबलयोनिर्विग्रहःयानासनयोःप्रयोजकः दुर्बलयोनिः संधिर्द्वैधीभावसमाश्रययोः तथोक्तंकामंदकीये संधेश्चविग्रहस्यापिद्वैगुण्यंसंप्रचक्षते यानासनेविग्रहस्यरूपंसंधेःपरंद्वयमिति द्वौगुणभूतौयस्यसद्वि गुणः सचसचतौतयोर्भावोद्वैगुण्यं तत्रयानंविजिगीषोररिंप्रतियात्रा आसनंकदाचिच्छक्तिप्रतिबंधेचतत्रैवशत्रोर्दुर्गमावेष्ट्यतत्रधान्यादिप्रवेशनंप्रतिबध्नतावस्थानं बलवताविग्रहेबलवत्तरेणतच्छत्रुणासंधिंकृ त्वाउभयत्रदासोस्मीतिवाचैवात्मसमर्पणंकर्तव्यंनकर्मणेतिसद्वैधीभावः यथोक्तंतत्रैव बलिनोर्द्विषतोर्मध्येवाचात्मानंसमर्पयन् द्वैधीभावेनवर्तेतकाकाक्षिवदलक्षितइति अरिणापीड्यमानस्यबलवद्दुर्गभूपाला याश्रयणंसमाश्रयः एवंचोपायांतर्गतौसंधिविग्रहावन्यौषाड्गुण्यांतर्गतौचान्याविति नपुनरुक्तिः ॥ ८ ॥

Digitized by Google